

De Noordse Nachtegaal (*Lusciana lusciانا* (L.)), toekomstige broedvogel voor Nederland?

Jaap Drijfhout, Guus van Duin & Rob Sjouken

Inleiding

Van 18 mei tot 12 juni 1977 verbleef op de vuilstortplaats van de gemeente Amsterdam langs de Diemerzeedijk een Noordse Nachtegaal. Op 18 mei werd de vogel voor het eerst zingend waargenomen. De dag daarop slaagden wij erin het exemplaar korte tijd te bekijken. Tevens konden wij enkele bruikbare geluidsopnamen maken.

In het veld noteerden wij de volgende kenmerken:

- flanken in lengterichting gestreept
- borst fijn gestreept
- rug grijsachtig
- bovenstaart niet opvallend roodbruin.

Hoewel in principe overtuigd van de juistheid van onze determinatie (op grond van de zang), bleven we een beetje twijfelen omdat bovengenoemde kenmerken niet geheel overeenstemden met beschrijvingen in de literatuur.

Om dit probleem op te lossen werd op 20 mei met de welwillende medewerking van Joop Buker een geslaagde vangpoging ondernomen. De vogel werd uitgebreid in de hand gefotografeerd en gedetermineerd. De borst en flanken, die op afstand gestreept hadden geleken bleken grijsgewolkt respectievelijk bruin te zijn (zie foto's). Belangrijke handkenmerken waren:

- 1e handpen 4 mm korter dan de langste vleugeldekveer (zie foto)
- vleugellengte 90.5 mm
- vleugel formule: 3e handpen het langst (zie foto).

Zeer waarschijnlijk betrof het een 2e-kalenderjaars exemplaar op grond van de donkerbeige puntjes op de buitenvlag van de grote vleugeldekveren. Bovendien waren de mondhoeken nog wat slap, als bij een onvolwassen exemplaar.

Omdat wij een afkeer hebben van het 'ver-

zamelen' (= doodknippen) van zeer zeldzame vogels (nog steeds komen vogels op deze manier in balgencollecties terecht: de eerste Noordse Nachtegaal, de eerste Amerikaanse Oeverloper en dergelijke) werd de vogel na het wegen geringd en losgelaten. Een kleine tien minuten later zat deze voor Nederland derde Noordse Nachtegaal alweer voluit te zingen. Op 12 juni 1977 hoorden wij hem dat voor het laatst doen.

Biotoopbeschrijving

De Noordse Nachtegaal hield zich op in een moerasachtig biotoop. Hij zat in een dicht wilgenbos (*Salix spec.*) met een dichte onderbegroeiing van Grote Brandnetel (*Urtica dioica*). Het bos was weliswaar vrij droog, maar het grensde aan vochtige rietvelden (*Phragmites communis*), ruigtes met voornamelijk Harig Wilgenroosje (*Epilobium hisur-tum*) en distels (*Cirsium div. spec.*) en aan het Amsterdam-Rijnkanaal.

Zang

Het duidelijkste verschillenmerk tussen de moeilijk van elkaar te onderscheiden Noordse Nachtegaal en de Nachtegaal is de zang.

Niet in een balgencollectie, doch geringd weer losgelaten. Diemerzeedijk, gem. Amsterdam, 20 mei 1977.

Foto: Jaap Drijfhout.

Die van de Noordse Nachttegaal is in vergelijking minder gevarieerd, wordt langzamer voorgedragen en is volumineuzer. Na enige tijd luisteren valt op, dat de lange aanzwellende fluittonen van de Nachttegaal (het zogenaamde crescendo) ontbreken. Daarnaast heeft de Noordse Nachttegaal een typische frase in de zang, welke bij de Nachttegaal (nog) niet is geconstateerd (Orr 1976). In de zang van ons exemplaar, waarvan een strofe meestal uit vier delen was opgebouwd, kwam deze frase altijd voor als deel 3. In de literatuur wordt het fonetisch weergegeven als 'tshjiddy-ok' (door ons fonetisch vernederlandsd). In het sonagram van figuur 1 vindt

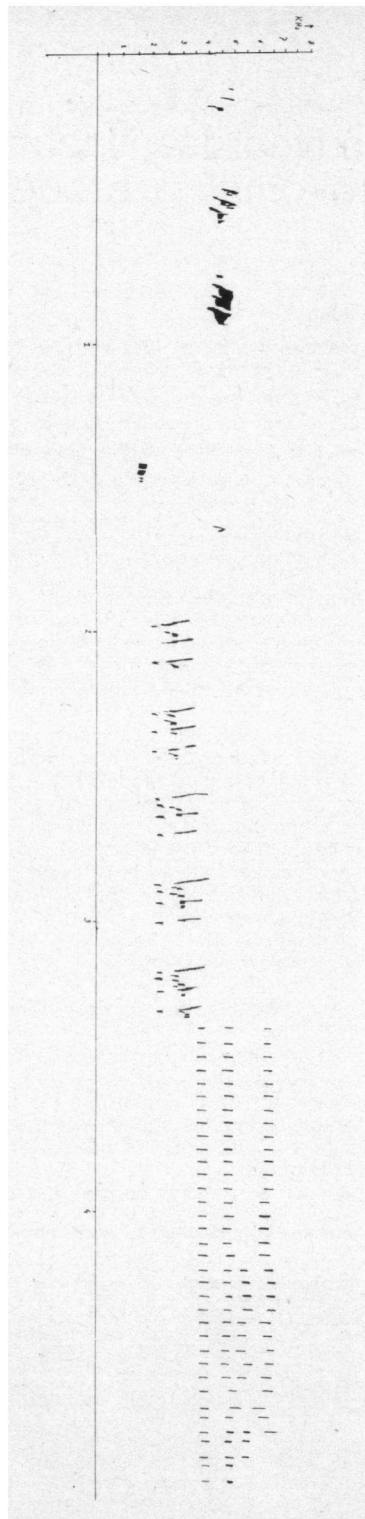

Eerste handpen 4 mm korter dan de langste vleugeldekveer.
 Diemerzeedijk, gem. Amsterdam, 20 mei 1977.
 Foto: Jaap Drijfhout.

men deze frase, beginnend vanaf de tweede seconde, vijf maal voorgedragen. Aangezien dit gebeurd in ± 1.3 seconde moet het voor een juiste benadering snel uitgesproken worden! Het klinkt dan meer als een snel tshj.-ok. In de zang van de Noordse Nachttegaal komt vaak een rateltje voor aan het eind van een strofe. Ook dit is terug te vinden op het sonagram.

Een iets uitvoeriger beschrijving van de zang lijkt ons wel op zijn plaats.

Zoals gezegd liet de zang zich in vier delen splitsen. Deel 1 bestaat uit een zacht trie... trie (trr... trr), soms vervangen door een tweetonig huif, zelden een eentonig wuif. Geregeld werd dit deel geheel weggelaten. Deel 2 bestond uit een één tot vier maal (meestal drie maal) voorgedragen tsie-

Tekening naar een sonagram van een zangstrofe van de Noordse Nachttegaal, Diemerzeedijk, 20 mei 1977. Vooral opvallend zijn vanaf de tweede seconde het vijfmalige 'tshjiddy-ok' en de daarop volgende ratel. Frequentiebereik 0-8000 Hz. Bandbreedte 300 Hz (vergelijk Thielcke 1970).

tuk, het tsie hoger en langer dan het tuk. In deel 3 kwam de meeste variatie voor. Meestal het al ggenoomde tshjiddy-ok, ook wel een vijfmalig tjuuh, tevens een even zoveel aantal malen herhaald tjuu-ru (het tjuu hoger dan het ru). Deel 4 bestond uit een droog metaalachtig, vrij hoog rateltje, soms met een duidelijke i-klank. Achter het rateltje zat af en toe een uithaaltje.

Als roep werd gehoord een ingehouden tjok. Bij het loslaten na de vangst werd dit ongeveer zes keer gehoord. Eveneens werd op een andere dag een zacht goudvinkachtig pjuu gehoord. Dit laatste roepje kan echter ook door een andere vogel gemaakt zijn.

Dat de zang van de Noordse Nachtegaal 'inspirerend' werkte bleek uit het geregeld imiteren door de vele aanwezige Bosrietzangers. Dit gebeurde al op 19 mei, zodat wij ons afvragen hoelang de Noordse Nachtegaal vóór onze ontdekking al aanwezig is geweest.

Trek

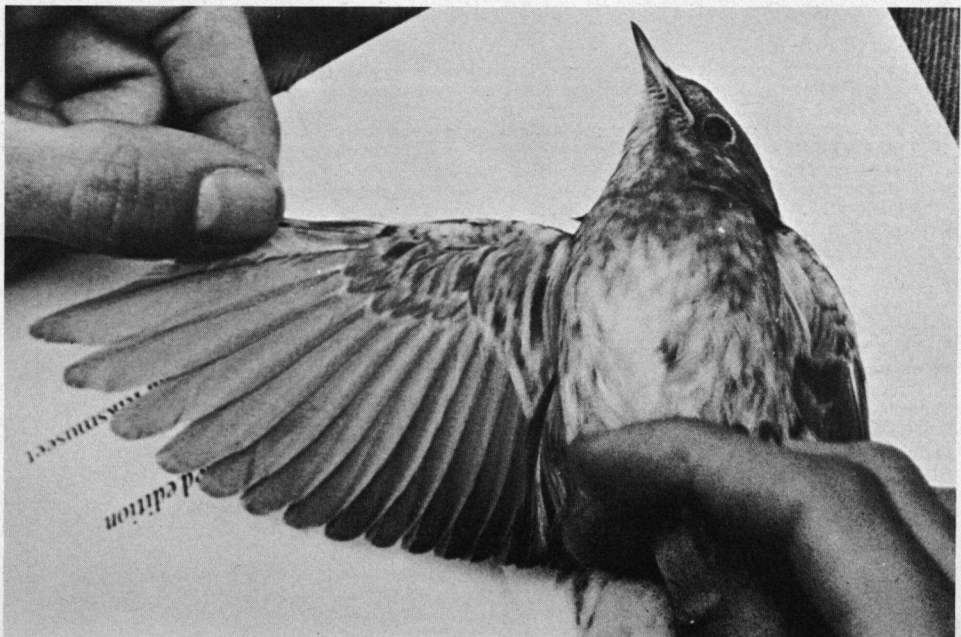
Het is eind juli wanneer de eerste vogels de broedgebieden verlaten. De overheersende trekrichting is zuidoost. Dit blijkt uit het zeer kleine aantal najaarswaarnemingen in West- en Midden-Europa (8 gevallen). Eveneens uit het ontbreken van waarnemingen uit West-Afrika. Daarentegen worden wel regelmatig herfsttrekkers gemeld uit Italië, Balkan, Syrië, Soedan, Ethiopië en Somalië. De overwinteringsgebieden liggen in Oost-Afrika met de evenaar als noordgrens en als zuidgrens Natal in Zuid-Afrika.

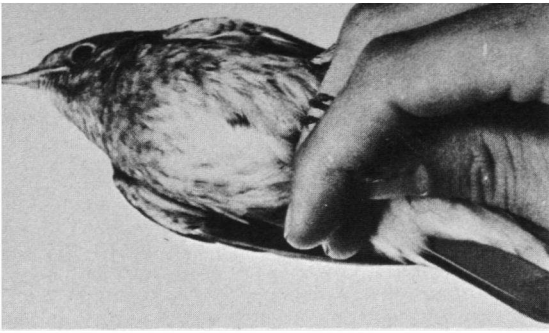
Het is opvallend, dat de overwinteringsgebieden van Nachtegaal en Noordse Nachtegaal elkaar niet overlappen; de Nachtegaal overwintert weliswaar ook in Afrika, maar in een oost-west lopende strook tussen de evenaar en 10° NB met als oostgrens het

Victoriameer (Grote 1936). De voorjaars trek zet waarschijnlijk omstreeks begin april in, enkele dagen later dan die van de Nachtegaal. Deze achterstand komt ook tot uitdrukking in de gemiddelde aankomstdata op plaatsen langs de trekbanen en in de broedgebieden. Half april worden in de Balkan de eerste doortrekkers gehoord en eind april zijn de broedgebieden in Polen en Europees-Rusland bereikt. Daarvandaan buigen er trekbanen af naar oost en west en worden de broedgebieden langs de Oostzee en in Siberië opgezocht. In beide gebieden liggen de gemiddelde aankomstdata zo'n tien dagen later dan in het zogenaamde centrale broedgebied (Stresemann 1947). In Denemarken is de gemiddelde aankomstdatum 8 mei (Stresemann 1947) en in het zuiden van Zweden 11 à 12 mei (Rendahl 1960). Als de waarnemingsdata van Britse en Nederlandse voorjaarswaarnemingen hiermee vergeleken worden, lijkt het waarschijnlijk dat deze afgedwaalde vogels op weg waren naar het broedgebied aan de westelijke Oostzee. De Noordse Nachtegaal, die onder gunstige omstandigheden veel verder kan doorvliegen dan nodig is om het broedgebied te bereiken, kan ver westelijk van zijn verspreidingsgebied terechtkomen. Dit verschijnsel wordt aangeduid met de term 'overshooting'. Hierbij dient bedacht te worden dat het doorschieten in één ruk een afstand van 1000 kilometer kan overbruggen! Dat de waarnemingen van 'doorgeschoten' vogels ten westen en niet ten noorden van het broedgebied gedaan worden, wordt verklaard door het eerder genoemde feit, dat de Noordse Nachtegaal na aankomst in het centrale broedgebied in oostelijke hetzij westelijke richting verder trekt. Dit wordt bevestigd door het grote aantal voorjaarswaarnemingen in Groot-Brittannië, en met

De Noordse Nachtegaal van onderen gezien. Diemerzeedijk, gem. Amsterdam, 20 mei 1977.

Foto: Jaap Drijfhout.

Diemerzeedijk, gem. Amsterdam, 20 mei 1977.
Foto: Jaap Drijfhout.

name op de Shetland eilanden (25 respectievelijk 12 gevallen). Overigens maken niet alle Noordse Nachtegaalen de omvang via het centrale broedgebied, getuige de waarnemingen die uit Italië bekend zijn (Moltini 1954).

Broedgebied en -biotoop

Het broedareaal van de Noordse Nachtegaal ligt noordelijker dan dat van de Nachtegaal. De grenzen zijn grofweg:

west: de Weser, met een smalle uitloper tot Niedersachsen (BRD) en Zuid-Scandinavië
oost: de rivier de Jenissei
noord: 60° NB
zuid: 40° NB.

Al sinds het eind van de 18e eeuw breidt de Noordse Nachtegaal zijn broedgebied in Europa naar het westen uit. Aan het eind van de vorige en het begin van deze eeuw werden Zuid-Zweden en Sleeswijk-Holstein gekoloniseerd (Hilprecht 1965). De afgelopen tien jaar breidde het areaal zich verder uit tot Zuid-Noorwegen en omgeving Hamburg, Nieder-Sachsen (Orr 1976).

Als voorkeursbiotoop in Duitsland noemt Hilprecht (1965) wilgen- en eizenbroekbos aan rivier- en meeroevers. De Noordse Nachtegaal is in vergelijking met de Nachtegaal wel het sterkst gebonden aan de aanwezigheid van water. Broeden in de nabijheid van menselijke bebouwing, begraaftplaatsen en dergelijke, doet de Noordse Nachtegaal veel

● Jaap Drijfhout, Rob Sjouken & Guus van Duin, Rode Kruislaan 1043, 1111 ZZ Diemen.

minder dan de Nachtegaal. Het nest ligt bij beide soorten vrij laag bij de grond of op de grond in de onderbegroeiing.

Broedtijd

In Duitsland duurt de broedtijd van half mei tot half juni. Omdat ons exemplaar precies binnen deze periode werd waargenomen en vervolgens enkele waarnemers in gezelschap was van een tweede 'Nachtegaal spec.', rees het vermoeden, dat er sprake was van een broedgeval. Ondanks voorzichtig posten tijdens onze inventarisatiewerkzaamheden in het kader van de Avifauna van West-Nederland kon dit niet bevestigd worden. Mogelijk door de enorme toeloop van vogelaars uit heel Nederland werd een eventueel broedgeval in de kiem gesmoord. De vegetatie ter plaatse werd volledig platgelopen. Hoewel het onmogelijk te bewijzen is dat, wanneer er minder mensen rondgebanjerd hadden, er een geslaagd broedgeval geweest zou zijn, blijft het natuurlijk triest dat soortenjagen zulke gevolgen kan hebben. **Veruineren** van een terrein en verstoring van broedende vogels, ook 'normale', staat in geen verhouding tot het waarnemen van een dwaalgast.

Gezien de ontwikkelingen in de laatste decenia, sterke toename van het aantal waarnemingen in West-Europa ook in de broedtijd, is het zeer wel mogelijk dat de Noordse Nachtegaal in de nabije toekomst in Nederland tot broeden zal komen.

Dank aan:

Joop Buker,
Emiel Kappner voor het verzorgen van de sonogrammen via de Instituten voor Fonetische Wetenschappen van de Universiteiten van Amsterdam resp. Groningen,
Jowi de Roever, wiens nog betere geluidsoptnamen van 'onze' Noordse Nachtegaal wij hiervoor mochten gebruiken en
Cor van Maurik voor de toestemming om de vogel te vangen.

LITTERATUUR

- Acklam, G. (1977):** Status of Thrush Nightingale in Norway. *British Birds* 70: 348-349.
- Grote, H. (1936):** Die Winterquartiere von Nachtigall und Sprosser. *Ornithologische Monatsberichte* 44: 97-100.
- Hilprecht, Alfred (1965):** Nachtigall und Sprosser. Wittenberg Lutherstadt.
- Moltini, E. (1954):** Altra cattura di Rusignolo maggiore — *Lusciaia lusciaia* (L.) — avvenuta in Italia. *Rivista Italiana di Ornithologica* XXIV, nr. 2: 140-141.
- Nicolau-Guillaumet, P. (1972):** Rossignol progré — *Lusciaia lusciaia* (L.) — à l'Île d'Ouessant (Finistère). *L'Oiseau* 42 (1): 74-75.
- Orr, N. (1976):** Studies of less familiar birds — 180. Thrush Nightingale. *British Birds* 69: 265-271.
- Rendahl, H. (1960):** Die Frühlingsankunft der Sprossers. *Lusciaia lusciaia* (L.), in Schweden. *Die Vogelwarte* 20, Heft 2: 282-287.
- Sharrock, J. T. R. and E. M. (1976):** Rare Birds in Britain and Ireland. Thrush Nightingale. P. 212-213. Berkhamsted.
- Smeenk, C. (1969):** Eerste vangst van *Lusciaia lusciaia* (L.) in Nederland. *Limosa* 42: 27-31.
- Smith et al. (1975):** Reports on rare birds in Great-Britain in 1974. *British Birds* 68: 324.
- Stresemann, E. (1947):** Die zeitliche Ablauf des Frühjahrszuges bei Nachtigall und Sprosser. *Ornithologische Berichte* 1 (1): 3-10.
- Svensson, L. (1970):** Identification Guide to European Passerines. Stockholm.
- Thielcke, G. (1970):** Vogelstimmen. Berlin - Heidelberg - New York.
- Platenmateriaal:**
Bird Song Adventure. Recorded and compiled by Patrick Sellar & Victor C. Lewis. Golden Guinea Records 1972. Pye Records (Sales) Ltd., London.